

przyjąć dane archeologiczne - poczynając od X wieku p.n.e. aż do VI wieku p.n.e. decydowało o faktycznej sile poszczególnych miast etruskich. Z drugiej zaś strony trudno jednak nie zauważyć, że przynajmniej w okresie początkowym tzn. u schyłku X, w IX i po części w VIII wieku p.n.e. w dziedzinie obróbki brązu Etruria reprezentowała podobny poziom jak i inne części Italii, w tym i Lacjum, które w tym czasie staje się integralną częścią *koine* kulturalnej, obejmującej całość środkowej Italii. Dopiero upowszechnienie się żelaza, której obróbka z punktu widzenia technologii była znacznie prostsza aniżeli w przypadku miedzi czy cyny, chociaż jednocześnie wymagała o wiele wyższej temperatury wytopu, oraz udoskonalenie w VII wieku p.n.e. techniki obróbki brązu zdecydowanie zmieniło pozycję Etrurii i na krótki okres czasu dało jej prymat w tej części basenu Morza Śródziemnego, czemu towarzyszył wzrost aktywności rzemieślniczej i import przedmiotów wschodnich wykonywanych z kruszców szlachetnych. Zwraca przy tym uwagę, że zarówno ilościowo jak i jakościowo etruskie i łatyńskie przedmioty z brązu - w przeciwieństwie do okresu poprzedniego tzn. II tys. p.n.e. - przewyższają produkty wykonywane w środkowej części Europy, w tym także w tzw. okręgu karpackim, a ponadto cechuje je oryginalność i początkowo znaczna niezależność od wzorów greckich.

Określenie *koine* metalurgicznej, jakie w tym kontekście pojawiło się stosunkowo niedawno w odniesieniu do całości Italii, jest niczym innym jak tylko śladem wcześniejszej i szerszej *koine* metalurgicznej, bo obejmującej od XIV do XII wieku p.n.e. obszar nie tylko świata egejskiego, ale i znaczną część Europy środkowej i południowej, która była wynikiem różnego typu oddziaływań, w tym i w sferze wymiany handlowej pomiędzy wschodnią częścią basenu Morza Śródziemnego i Europą kontynentalną. Z tego punktu widzenia po okresie zaburzeń i pewnych przesunięć etnicznych, których jednym z wielu elementów był najazd tzw. ludów morza, powodujących znaczne zmiany tak w sferze politycznej, jak i w układzie istniejących podówczas państw, dochodzi zdaniem R. Peroni do rozerwania kulturowej *koine*, przynajmniej w dziedzinie metalurgii, po czym na początku I tys. p.n.e. w wielu częściach Europy, w tym i w Italii środkowej i południowej dochodzi następnie stopniowo do wznowienia w zmienionych już jednak warunkach kontaktów handlowych ze światem zewnętrznym, głównie zresztą za pośrednictwem Greków i Fenicjan, a później i Kartagińczyków, przy tym, co znamienne, bez wyraźnego zerwania z tradycjami epoki poprzedniej, jak to przykładowo ma miejsce w Italii północnej, a jednocześnie zaznacza się regionalizacja kulturowa obszarów tworzących niegdyś wyraźną całość¹⁵. Jedną z najistotniejszych przyczyn takiego stanu rzeczy było przede wszystkim powolne wypieranie brązu przez żelazo, które ze względu na swoje fizykochemiczne właściwości stanowiło bardziej